

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה, שבני אלעזר היו נושאים את שמן המאור, קטורת הסמים, מנחת התמיד ושמן המשחה. מפסוק זה לומדת המשנה במסכת שבת (י, ג), על אופנים שונים של הוצאה מרשות לרשות בשבת, ושהמוציא ביד שמאל חייב, כי בני קהת הוציאו גם ביד שמאל בגלל ריבוי החפצים שהיה עליהם להוציא, ולא מדובר בהוצאה בשינוי. ובלשון הרמב"ם:

"המוציא בין בימינו, בין בשמאלו, בין בתוך חיקו או שיצא במעות צרורין לו בסדינו - חייב, מפני שהוציא כדרך המוציאין, וכן המוציא על כתיפו חייב, אף על פי שהמשאוי למעלה מעשרה טפחים ברשות הרבים, שכן היה משא בני קהת במשכן למעלה מעשרה שנאמר בכתף ישאו, וכל המלאכות ממשכן לומדין אותן."

בעקבות דיני ההוצאה, נעסוק השבוע בשאלה האם מותר לסמוך על העירוב שנהוג בזמנינו. כפי שנראה, עירוב אפשר לעשות רק כאשר יש רשות בה אסור לטלטל מדרבנן ולא ברשות האסורה בטלטול מדאורייתא, וייסוד המחלוקת בכשרות העירוב היא השאלה, האם האיסור לטלטל ברחוב בזמן הזה מדאורייתא או מדרבנן.

הגדרת רשות הרבים

הגמרא במסכת שבת (ו ע"א) כותבת, שיש ארבע רשויות בשבת: א רשות הרבים ב. רשות היחיד ג. כרמלית ד. מקום פטור. ברשות היחיד ניתן לטלטל, אך כדי ששטח ייחשב רשות היחיד הוא צריך להיות מוקף ארבע מחיצות (לשם דירה), תנאי שאינו קיים ברחוב. גם במקום פטור ניתן לטלטל, אך הוא נוהג רק מעל עשרה טפחים, או במקום מוקף מחיצות הקטן מד' טפחים.

לעומת זאת בכרמלית וברשות הרבים אסור לטלטל, אך בעוד שברשות הרבים האיסור מדאורייתא, הרי שבכרמלית האיסור מדרבנן, מה שמאפשר להקיף את השטח בעירוב, ולהתיר בו את הטלטול. משום כך דנו הפוסקים, האם הרחוב בזמנינו נחשב כרמלית או רשות הרבים, כאשר הדיון מתמקד במספר תנאים שהרחוב צריך לעמוד בהם, כדי שייחשב רשות הרבים.

התנאי הראשון שרחוב צריך לעמוד בו כדי שייחשב רשות הרבים, ובזמן הזה הוא קיים ללא ספק, הוא התנאי של רוחב הדרך. הגמרא במסכת שבת (צט ע"א) כותבת, שרשות הרבים הוא רחוב שרחב מספיק למעבר של שני עגלות, וכתבו הראשונים שהכוונה לט"ז אמה, דהיינו שמונה מטרים¹. כיוון שכמעט ואין רחוב בזמן הזה שאינו בתנאי זה, התמקדו הפוסקים בתנאים נוספים:

דרך מפולשת

תנאי נוסף אותו מוסיפה הגמרא שהרחובות צריכים להיות מפולשים, כלומר פתוחים מהצדדים ולא חסומים באמצעות שער, חומה וכדומה. הסברא לכך, שרשות הרבים היא דרך שאפשר לעבור בה ממקום למקום. לכאורה לפי תנאי זה, רוב מוחלט של הרחובות בזמנינו נחשבים רשות הרבים, אלא שחלק מהראשונים הזכירו תנאי נוסף:

א. **רש"י** (עירובין ו ע"א ד"ה רשות) **והרמב"ן** (נט ע"א ד"ה ועוד) הוסיפו, שצריך גם שהדרך תהיה מכוונת משער לשער, כלומר שהדרך תהיה ישרה ולא מפותלת. בטעם הדבר כתב רש"י, שמכיוון שבמדבר הרחובות היו מכוונים משער לשער, יש צורך בכך גם בזמן הזה, שהרי למדים את רשות הרבים מהחנייה במדבר.

ב. **הרא"ש** (עירובין שם) **והמרדכי** (רמז תסז) לא הזכירו תנאי זה, ובפשטות חלקו על רש"י וסברו שאין צורך שפתחי הרחובות יהיו מכוונים ממש זה כנגד זה, והעיקר שיהיו פתוחים. הסיבה שלא הזכירו תנאי זה הוא, שגם אם אכן כך היה במדבר ומהמדבר לומדים את תנאי רשות הרבים, כיוון שהגמרא לא הזכירה תנאי זה משמע שהוא לא להלכה.

להלכה

בפסק ההלכה נחלקו האחרונים:

א. **השולחן ערוך** (שמה, ז) הזכיר שהרחובות צריכים להיות מפולשים, אבל לא הזכיר שצריכים להיות מכוונים, ומשמע שפסק להלכה כדעת הרא"ש וספר התרומה. כך פסקו גם **הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה או"ח א, קמ) כאשר דן בשאלה האם מותר לעשות עירוב במנהטן, **והילקוט יוסף** (שמה, א) כי צירף תנאי זה במקום ספק).

ב. **המשנה ברורה** (שם, כ) בעקבות **המגן אברהם** ביאר בדעת השולחן ערוך, שכוונתו להצריך גם שהרחובות יהיו מכוונים, וכן פסק גם **הרב וואזנר** (ח, קעז) שכתב, שבכל מקום שהגמרא כותבת מפולשים (למשל באתרוג וטריפות) - כוונתה לפתח ישר מצד לצד, ולכן גם שאר הראשונים שראינו לעיל שלא הזכירו בפירוש דין זה של מכוונים למעשה זו כוונתם. ובלשונו:

"והנה בביאור מה נקרא מפולש, לא ביארו רוב הפוסקים להדיא, זולת המאירי שהאיר עינינו וכתב ומפולש משני ראשיו, עד שיוכל אדם לעבור ביושר "בלי שום עיכוב", ולעניות דעתי אף דבשאר פוסקים לא נתפרש זה בפירוש, מכל מקום פשוט דגם הם מודים דזו כוונת חז"ל, אלא שלא הוצרכו לפרשו וכמו שמצאנו כן בכל התורה שמפולש היינו קו ישר."

אמנם יש להוסיף ולסייג, שנראה שגם לשיטתם פתרון זה יכול להועיל רק במקומות קטנים, בהם ייתכן שכל הרחובות לא יהיו מכוונים מצד לצד. לעומת זאת בערים גדולות כמו ירושלים, לא ייתכן מצב שכל הרחובות יהיו לא מכוונים, וברגע שיש רחוב אחד מכוון, הוא גורם לכל המקום אותו רוצים להקיף בעירוב להיקרא רשות הרבים, וממילא מונע את האפשרות לעירוב.

¹ חלק מהראשונים, ובניהם **הרא"ש** (א, ח) סברו, שכאשר יש רחובות צדדים המחוברים לרשות הרבים משני צדיהם, כיוון שהרבים צועדים בהם במעבר מרשות הרבים לרשות הרבים אין צורך שיהיו ברוחב של ט"ז אמה כדי שייחשבו רשות הרבים, אלא די בי"ג אמות ושליש. חלק מהראשונים חלקו וסברו שבכל עניין צריך ט"ז אמה, ולמעשה **בשולחן ערוך** (או"ח שמה), יש מעין סתירה בפסיקתו. מכל מקום למעשה אין לכך כל כך משמעות, שכן גם ככה רוב מוחלט של הרחובות בזמנינו גדולים מט"ז אמות.

נראה שהתנאי המשמעותי ביותר עליו הסתמכו בשביל לעשות עירוב, הוא מספר האנשים שצריכים לעבור ברחוב:

א. **רש"י** (עירובין ו ע"א ד"ה רשות) **והרא"ש** (א, ח) נקטו, שבשביל שרשות תחשב רשות הרבים, צריך שיעברו בה שש מאות אלף (שישים ריבוא) איש, ואם לא עוברים כמות כזאת דינה ככרמלית, ויהיה מותר לעשות בה עירוב. בטעם הדבר נימק, שמכיון שבמדבר רשות הרבים הורכבה משש מאות אלף איש, כך גם בזמן הזה.

כיצד יתמודדו עם דברי הגמרא בשבת (צח ע"א) הכותבת, שרשות הרבים היא רשות שעוברים בה שתי עגלות וביניהם אנשים? והרי ברחוב מעין זה וודאי לא יכולים לשהות שש מאות אלף איש. **ר"י** תירץ (תוספות שם ד"ה כיצד), שאין כוונת רש"י שצריך שיהיו שש מאות אלף איש ברחוב בו זמנית, אלא העיקר שבמהלך הזמן (ויש אומרים כל יום) יעברו שם כמות זו, ובלשונו:

"פירש רש"י רשות הרבים מצויים בה שישים ריבוא, וכן יש בהלכות גדולות דבעין (= שצריכים) דריסת שישים ריבוא. וקשה לרבינו תם, דבשבת פרק הזורק (דף צח ע"א) אמר שעגלות הוו תחתיהן וביניהן רשות הרבים, ותחתיהן לא היו שישים ריבוא. ואומר ר"י, שמכל מקום דרכן היה לצאת ולבא באותו דרך."

ב. **התוספות** (שם) **הרמב"ם** (שבת יד, א) **הרמב"ן** (ביאור הלכה שמה) חלקו על רש"י, ותמהו על דבריו. אם לטענתו יש להשוות בין הרשויות במדבר לרשויות בזמנינו, מדוע מספיק שיהיו שש מאות אלף איש כדי שרשות תחשב רשות הרבים?! הרי במדבר בנוסף לשש מאות אלף הגברים היו נשים וילדים, וגם הם אמורים להיות כלולים בהגדרת רשות הרבים.

כמו כן יש להוסיף ולהקשות, שבמקומות רבים חז"ל גזרו גזירות שמא יבואו לטלטל ברשות הרבים, וביטלו מצוות מדאורייתא בשב ואל תעשה (למשל לא לתקוע בשופר או לקרוא במגילה בשבת). אך אם כדי שרשות תחשב רשות הרבים צריך שש מאות אלף איש, מדוע חז"ל ראו צורך לגזור? הרי בעבר לא היו כלל (ככל הנראה) ערים בעלי שש מאות אלף איש, ולא גוזרים גזירות רחוקות.

להלכה

להלכה **בשולחן ערוך** יש סתירה. בעוד שבסימן שמה (סעיף ז) הביא השולחן ערוך את דעת הרמב"ם שלא צריך שש מאות אלף איש כדעה ראשונה, והביא דעת רש"י שצריך שש מאות אלף איש כדעה שנייה, ובפשוטו פסק כדעת הרמב"ם (עיין בדף לפרשת קרח שנה ב'). בסימן שג (סעיף יח) כתב שבזמן הזה אין לנו רשות הרבים, מכיון שאין לנו ערים עם שש מאות אלף איש.

א. **המגן אברהם** (שם, ז) כתב, שכוונת השולחן ערוך לפסוק שצריך שש מאות אלף איש, וכאשר הוא הביא את שתי הדעות בסימן שמה, כוונתו לפסוק כדעה המקילה. ב. **הביאור הלכה** (שם, ד"ה שאין), **הרב משה פיינשטיין** (שם) **והרב עובדיה** (יביע אומר או"ח ה, כד) חלקו וסברו שהשולחן ערוך פסק כדעה המחמירה, ואת דבריו בסימן שג אמר 'כלימוד זכות' על המקילים.

למרות דברי האחרונים, כפי שהעיר **ערוך השולחן** (שם, יח) ורואים במציאות, בפועל הציבור פסק הלכה כדעת רש"י, שרק עיר שעוברים בה שש מאות אלף איש נחשבת רשות הרבים, ולכן הרחוב שלנו דינו ככרמלית ומותר לעשות עירוב ולטלטל בו. מכל מקום יש שכתבו בעקבות כך שראוי להחמיר במקום האפשר, ולא לטלטל בערים גדולות. ובלשונו של ערוך השולחן:

"אבל על כל פנים מה מועיל האריכות, אחרי שהעירובין נתפשטו ברוב ערי ישראל הרבה מאות שנים מקודם ורק על סמך היתר זה? וכאילו בת קול יצא הלכה כשיטה זו. ואם באנו לעכב לא לבד שלא יצייתו, אלא נראה כמשתגעים, שדבר זה נתפשט בכל ישראל ובפוסקים דהאידינא (= שבזמן הזה) אין לנו רשות הרבים רק בערים ספורות והגדולות בעולם²."

מה יעשו ערים גדולות בהם עוברים שש מאות אלף איש באותו מקום, ואי אפשר לסמוך על רש"י? חלק מהפוסקים (למשל המשנה הלכות) נתנו הסברים דחוקים שונים כדי להתיר, לדוגמא שאם האנשים עוברים במכוניות, אז כל מכונית נחשבת רשות לעצמה ולא עוברים באותו מקום שש מאות אלף איש. אחרים (האגרות משה) סברו, שאכן בעקבות כך אין לעשות עירוב במקומות מעין אלו.

איך עושים עירוב

גם אם למעשה סומכים על דעת רש"י בעניין הגדרת רשות הרבים, ישנה בעיה נוספת. בזמנינו את העירוב עושים באמצעות 'צורת הפתח', רצף של חוטים המונחים על עמודים כל מספר מטרים, ההופכים את העיר למעין מוקפת מחיצות.

הגמרא במסכת עירובין מביאה מחלוקת בשאלה, האם אפשר בכל עניין לעשות מחיצה בצורת הפתח. דעת תנא קמא (ב ע"א), שאין הגבלות לצורת הפתח. דעת רב (י ע"א) לעומת זאת, שצורת הפתח מועילה רק אם הפתח לא גדול מעשר אמות, או אפילו שהוא גדול מעשר אמות, אבל בתנאי שרוב העיר מוקפת בחומה ממש, ולא בצורת הפתח. למעשה נחלקו הראשונים:

א. **הרמב"ם** (שבת טז, טז) סבר שהלכה כדעת רב, כך שלשיטתו העירוב בזמנינו כלל לא מועיל, מכיון שכל 'צורת פתח' גדולה מעשר אמות, ורוב העיר מוקפת בצורת הפתח ולא בחומה ממש. ב. **הרשב"א** (עבודת הקודש א, יד) **והטור** (ס' שו"ב) חלקו וסברו שהלכה כדעת תנא קמא, כך שלמרות שצורת הפתח גדולות מעשר אמות עדיין דינן כעירוב.

להלכה **השולחן ערוך** (שם, י) הביא את שתי הדעות, אך למעשה פסק כדעת רוב הראשונים, שהעירוב שלנו מועיל. **המשנה ברורה** (שם, טז) כתב שלכתחילה במקום האפשר טוב לחוש לדעת הרמב"ם, ולעשות צורות הפתח קטנות מעשר אמות (או שרוב העיר תוקף במחיצה ממש), מכיון שהסמ"ג והסמ"ק סוברים כדעת הרמב"ם (אם כי במציאות זמנינו אי אפשר לחשוש לדעה זו).

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...³

² ערוך השולחן (שם, כ) העלה סברה נוספת להקל, שרשות הרבים שמה כך רק אם כל בני העיר הולכים בדרך זו, וכפי שמחנה לוויה נקרא בגמרא במסכת שבת (צו ע"ב) רשות הרבים, כיון שכל עם ישראל הלך לשם (ולכן שאר המחנה לא נקרא רשות הרבים). בזמן הזה שיש הרבה יציאות מהעיר ואין מקום בו הולכים כל בני רשות הרבים, אין מקום שיכול להיקרא רשות הרבים.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com